

ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2(18), с. 40–44

Розглядаються необхідність, специфіка і методи державного регулювання та управління банківською діяльністю з метою активізації ринкової трансформації економіки в Україні в умовах вступу до СОТ.

Для залучення можливостей банківської системи до розв'язання проблем економічного розвитку в країні необхідне державне управління (шляхом саморегулювання економіки такі питання не завжди вирішуються), тобто застосування органами державного управління економікою науково обґрунтованих методів та інструментів впливу на банківську діяльність.

Проблеми державного управління та регулювання фінансовим ринком і банківською діяльністю досліджували такі вітчизняні науковці, як А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, О. С. Галушко, О. Дзюблюк, В. Л. Кротюк, О. М. Мельник, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, С. В. Науменкова, В. В. Опарин, М. І. Савлук. Вагомий внесок у дослідження механізму управління банківською діяльністю зробили такі зарубіжні автори, як А. Г. Грязнова, Н. Є. Єгорова, В. М. Іванов, Р. Міллер та ін.

Проте, на нашу думку, в опублікованих працях українських і зарубіжних учених не знайшли достатньо повного висвітлення явища і проблеми, пов'язані зі специфікою державного управління банківською діяльністю, яка визначається насамперед особливостями періоду становлення сучасної ринкової економіки. Під питаннями регулювання банківської діяльності досить часто розуміють деякі складові грошово-кредитної політики [1] чи, навпаки, під назвою грошово-кредитної політики викладаються питання банківського регулювання [4]. У багатьох випадках визначення проблем пропонується винятково на базі зарубіжної банківської практики, без аналізу та зазначення важливості цього питання для української економіки.

Таким чином, необхідність наукового дослідження для з'ясування та обґрунтування цілей державного втручання в діяльність банківської системи і вдосконалення методів та інструментів державного регулювання і управління банківською діяльністю зумовлена розширенням кола завдань, що стоять перед органами державного управління економікою на сучасному етапі її розвитку, і тією винятково важливою роллю, яку відіграють надійність та потужність банківської системи у забезпеченні економічного зростання.

Відомо, що в сучасній економічній теорії стосовно ролі держави в управлінні економікою існують дві протилежні точки зору. Так, представники кейнсіанської економічної школи за активну державну економічну політику вважають необхідним державне регулювання економічних процесів у суспільстві [7; 8]. Представники неокласичної економічної школи доводять неефективність активного втручання держави у процес відтворення і прийняття економічних рішень господарськими суб'єктами [10].

Незважаючи на це, у світовій практиці роль державного регулювання у розвинених країнах не стає слабшою, а в деяких напрямках навіть посилюється [2; 6]. Як свідчать економісти, розвиток економіки у другій половині ХХ ст. чітко виявив тенденцію розширення масштабів діяльності держави і помітне посилення її ролі в економічній сфері [9].

Особливого значення державне регулювання набуває за умов трансформації економічних відносин у суспільстві. Саме державна економічна політика має бути основою швидкого і стійкого переходу до ринкової економіки, економічного

зростання країни, виходу з кризового становища. Вітчизняні та зарубіжні економісти вважають, що для економічного розвитку перехідних економік необхідною передумовою є розробка та впровадження дійового механізму державного планування і регулювання, за допомогою економічних методів впливу на поведінку господарюючих суб'єктів.

На першому етапі розвитку вітчизняної банківської системи необхідність державного регулювання банківською діяльністю була викликана передусім створенням умов для виникнення й функціонування такої банківської системи України, яка б відповідала вимогам ринкової економіки. Одночасно із зароджуванням банківської системи та початком її бурхливого розвитку виникла друга мета державного регулювання банківської системи, притаманна всім ринковим економікам — забезпечення стабільності банківської системи й захисту інтересів вкладників шляхом зменшення ризиків у діяльності комерційних банків. Зазначимо, що саме таке формулювання цілей державного втручання в банківську діяльність є найбільш поширеним у розвинених ринкових економіках.

Крім забезпечення надійності банківської системи, слід виокремити ще одну мету державного регулювання та управління банківською справою в Україні, що зумовлена перехідним етапом розвитку економіки України та її загальним становищем. Таким чином, ми визначили, що на формування цілей державного регулювання та управління банківською діяльністю впливають три фактори:

- стан і проблеми економіки та банківського сектора;
- пріоритети і завдання державної економічної політики;
- досвід регулювання та управління банківською діяльністю у розвинених країнах і країнах, що розвиваються.

Цілі державного управління та регулювання банківської діяльності в Україні на сучасному етапі її розвитку можуть бути сформульовані таким чином:

- 1) становлення і розвиток потужної банківської системи, що відповідає вимогам ринкової економіки;
- 2) забезпечення стабільності та надійності банківської системи і захисту інтересів вкладників шляхом зменшення ризиків і запобігання системних криз;
- 3) використання можливостей банківської системи для активізації економічного зростання у країні;

- 4) розвиток і забезпечення інтеграції банківської системи в європейські та світові фінансові ринки.

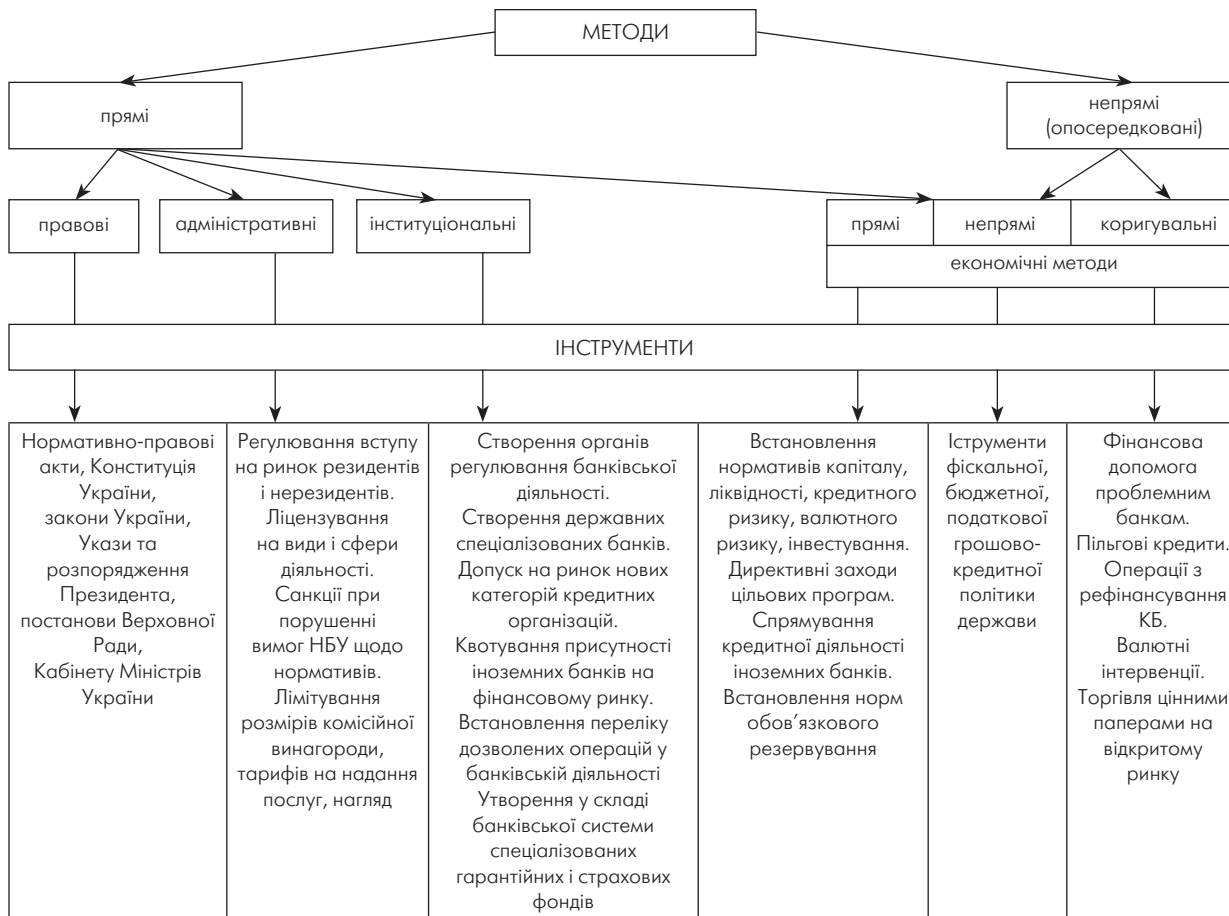
У теорії державного регулювання ринкової економіки методи регулювання за формою впливу найчастіше класифікують як прямі та непрямі (опосередковані) [3]. У застосуванні до теорії державного регулювання банківської діяльності, на наш погляд, прямі та непрямі методи регулювання, з точки зору способу впливу, можуть бути поділені на правові, адміністративні, інституціональні, економічні (прямі та непрямі) та коригувальні (рисунок).

Методи прямого впливу характеризуються як такі, що безпосередньо втручаються в діяльність і функціонування банків. Такий безпосередній вплив можливий при використанні передусім правових та адміністративних методів, економічних методів прямого впливу та інституціональних, що відокремлені в цій класифікації через їх важливість для етапу переходу до ринкової економіки: в результаті використання інструментів цих методів змінюється інституціональна структура ринку за рахунок утворення органів державного управління та регулювання банківської діяльності, державних банків, а також допуску іноземних банків на ринок України. Основними інструментами управління та регулювання групи методів, що належать до прямих, є нормативно-правові акти, цільові комплексні програми, ліцензії, квоти, ліміти (див. рисунок).

Для опосередкованого впливу на діяльність банків використовуються непрямі методи — економічні та коригувальні. За допомогою цих методів на фінансовому ринку створюється середовище, яке підштовхує та змушує банки діяти у визначеному напрямі, що відповідає загальним цілям державної економічної політики. При використанні методів з групи непрямого регулювання, як правило, використовують інструменти фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної політики.

Методи правового та адміністративного регулювання часто об'єднують під загальною назвою адміністративних. На наш погляд, на сучасному етапі розвитку банківської системи в Україні при регулюванні банківської діяльності ці методи необхідно розмежовувати.

Правове регулювання — діяльність відповідних органів щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм поведінки суб'єктів права [3]. Ця діяльність була важлива на етапі формування та розвитку банківської системи Ук-

Методи управління і регулювання банківської діяльності в Україні

раїни, але її ще не можна вважати завершеною. Предметом правового регулювання банківської діяльності є відносини між державними органами, банками, громадянами і суб'єктами підприємницької діяльності, а також відносини між органами державної влади з приводу розподілу повноважень управління та регулювання банківською справою, визначення їх правового статусу. При правовому регулюванні банківської діяльності застосовуються такі його форми, як Конституція та закони України, Угоди та розпорядження Президента, постанови Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів і Національного банку України.

Коли йдеться про адміністративні методи управління та регулювання банківської діяльності, то мають на увазі встановлення обмежень органами регулювання перед банками, які контролюються у процесі діяльності банків, а також безальтернативний вибір способів розв'язання деяких питань при певних ситуаціях на ринку. Ці методи і способи широко застосовуються в Україні. Це

пояснюється двома причинами. По-перше, загальний стан вітчизняного фінансового ринку ще не відповідає умовам ринкової економіки, процеси саморегуляції на мікрорівні ще не розвинені, тобто банківська система знаходиться на початкових етапах розвитку. Усе це, з огляду на недостатність практичного досвіду потребує чітких державних директив. По-друге, сфера банківської діяльності стосується широких верств населення і суб'єктів підприємницької діяльності. Некоректне управління може призвести до банкрутства банків, що негативно позначиться передусім на їх вкладниках. Тобто використання цих методів доцільне у випадку регулювання банківської діяльності, тому що поява проблем у цій сфері стосується інтересів як громадян, так і суспільства.

Інституціональні методи регулювання важливі для економіки будь-якої країни, але для України як країни з економікою перехідного типу вони мають особливу актуальність. Інституціональна структура банківської системи України знає перетворень під впливом кількох факторів:

- а) державної політики, орієнтованої на економічне зростання і розвиток реального сектора економіки, що стимулює зростання банківського сектора;
- б) процесів приватизації, формування альтернативних форм власності, що призводять до розподілення частки ринку між державним і недержавними банками, стимулює виникнення нових банків;
- в) міжнародної інтеграції України.

До інструментів прямих економічних методів належать передусім встановлені п'ять груп нормативів: капіталу, ліквідності, кредитного і валютного ризиків, інвестування. Методи використання економічних нормативів були розроблені провідними спеціалістами США та Європи з питань банківського регулювання. У найбільш повному вигляді, як міжнародний стандарт, вони містяться у спеціальній Угоді, розробленій Базельським комітетом з керівництва банківською діяльністю. В Україні при розробці економічних нормативів капіталу, кредитного ризику та інших нормативів принципи Базельської угоди були максимально враховані [5], що було визнано в результаті перевірки стандартів і принципів регулювання діяльності комерційних банків в Україні, яку здійснювали фахівці Світового банку. Інструментом прямих економічних методів слід вважати розробку цільових державних програм в банківській діяльності, які при належному контролі могли б стати одним з важливіших інструментів управління.

Непрямі економічні методи використовуються для утворення економічного середовища, яке спонукає банки вести свою діяльність відповідно до державної економічної політики. При цьому управління за допомогою цих методів зберігає право банків на визначення економічної стратегії і тактики та використовується із застосуванням інструментів фіскальної, бюджетної, податкової та, що вкрай особливо, грошово-кредитної політики держави. Причому коригувальні методи використовують дві групи інструментів:

- 1) інструменти грошово-кредитної політики;
- 2) інструменти, що застосовуються при кризових ситуаціях у банківському секторі.

Результати дослідження дають змогу виокремити наступні наукові результати, зробити узагальнення та висновки.

1. Банківська система є однією з найважливіших структур ринкової економіки. Від ефективності та надійності її функціонування залежать своєчасне фінансування окремих господарських

єдиниць, безперервність функціонування економіки і темпи економічного розвитку країни в цілому.

2. Державне управління та регулювання банківської сфери притаманне всім економікам незалежно від ступеня розвитку. В Україні з 1992 р. проведена значна робота зі створення законодавчої та правової бази діяльності банківської системи ринкового типу і механізму державного управління її діяльності. Одночасно із зароджуванням банківської системи України виникла друга мета втручання держави — забезпечення стабільності та надійності банківської системи і захисту інтересів вкладників шляхом зменшення ризиків та запобігання системних криз.

3. Для досягнення специфічних цілей управління банківською діяльністю, характерних для перехідних економік, необхідно введення та розширення впровадження методів, що ґрунтуються на використанні державного фінансування. Активізація економічного зростання за допомогою таких інструментів, як створення спеціалізованих державних банків, в Україні практично не використовується.

Література

1. Государственное регулирование рыночной экономики / Под ред. И. И. Столярова. — М.: Дело, 2001.
2. Денисов Б., Богачева Г. Современный взгляд на экономическую роль государства // Маркетинг. — 2000. — № 4 (53). — С. 16–25.
3. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. — К.: КНЕУ, 2000. — 316 с.
4. Казимагомедов А. А., Ильясов С. М. Организация денежно-кредитного регулирования. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 272 с.
5. Кротюк В. Становлення і перспективи розвитку банківського нагляду в Україні // Вісн. НБУ. — 2001. — № 7. — С. 2–5.
6. Кураков Л. П., Тимирясов В. Г., Кураков В. Л. Современные банковские системы. — М.: Гелиос АРВ, 2000. — 320 с.
7. Сакс Дж. Д., Ларрен Ф. Б. Макроэкономика. Глобальный подход. — М.: Дело, 1999. — 848 с.
8. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. — К.: Вікар, 2003. — 262 с.
9. Ходов Л. Г. Основы государственной экономической политики. — М.: Изд-во БЕК, 1997. — 332 с.
10. Экономическая теория: Учебник для вузов. — 3-е изд. / Под ред. А. И. Добрынина, Л. С. Тарасевича. — СПб.: Питер Ком., 1999. — 544 с.

Дослідження розглянутих проблем дало змогу визначити, що державне регулювання набуває особливого значення за умов трансформації економічних відносин у суспільстві. При цьому на формування цілей державного регулювання та управління банківською діяльністю впливають наступні фактори: стан і проблеми економіки та банківського сектора; пріоритети і завдання державної економічної політики; досвід регулювання та управління банківською діяльністю у розвинених країнах і країнах, що розвиваються. Методи, що ґрунтуються на використанні державного фінансування, сприятимуть досягненню специфічних цілей управління банківською діяльністю, характерних для перехідних економік.

Изучение рассматриваемых проблем позволило определить, что государственное регулирование приобретает особое значение в условиях трансформации экономических отношений в обществе. При этом на формирование целей государственного регулирования и управления банковской деятельностью влияют следующие факторы: состояние и проблемы экономики и банковского сектора; приоритеты и задачи государственной экономической политики; опыт регулирования и управления банковской деятельностью в развитых и развивающихся странах. Методы, базирующиеся на государственном финансировании, будут содействовать достижению специфических целей управления банковской деятельностью, характерных для переходных экономик.

The consideration of describing problems in this article allows us to determine that Government regulation has a great importance while economic terms are transforming in the society. Also, next factors have an influence on forming of aims for Government regulation and management of banking activity: condition and problems of economy and banking sphere, priority and tasks of government economical policy, regulation experience and management of banking activity in developed and highly developed countries. In fact, only methods based on Government financing will assist in achievement of specific goals of management for banking activity, typical for transitional economics.

Надійшла 13 грудня 2007 р.